

Terminológia

Nemzetközi értekezlet a tájékoztatási szaknyelv terén végzett terminológiai munka koordinációjáról

Előzmények

A TMT terminológiai rovatának megindításakor beszámoltunk arról /1/, hogy számos nemzetközi szervezet végez - különféle jellegű - tevékenységet a tájékoztatás terminológiájának rendezése, egységesítése, a helyes terminológia elterjesztése, terminológiai segédletek kiadása érdekében. Egyes további nemzetközi szervezetek terminológiai munkája az eddigiekben nem volt különösebben jelentős, de tevékenységük általános iránya, tartalma, természetessé teszi érdekeltységüket szakterületünk terminológiájának rendezésében.

A sokak által és sokrétűen végzett munka nemcsak előnyökkel jár, hanem nehézségeket is okoz, mert

- a terminológia rendezésének lényegében rejlik, hogy lehetőleg minél szélesebb körű nemzetközi szinten egységesen kell eljárni; a terminológiai szabványosítás több kárt mint hasznot okozhat, ha különböző szervezetek eltérő terminológiát "szabványosítanak";

- a sokak által végzett és nem összehangolt munka szükségképpen párhuzamosságokra, az erők szétforgácsolására vezet;

- megfelelő "szereposztás" híján egyáltalán nem biztos, hogy a terminológiai munkában résztvevő szervezetek mindegyike azt a feladatot látja el, amelyre a legalkalmasabb lenne.

Ezek voltak azok a körülmények, amelyekből a különféle érdekeltek nemzetközi szervezetek képviselői, illetve terminológiai munkát végző szakértői kiindultak akkor, amikor kezdeményezték a nemzetközi szervezetek által a tájékoztatási terminológia terén végzett munka egyeztetését, koordinációját.

Örömmel állapíthatjuk meg, hogy ezek a törekvések kezdettől fogva kapcsolódnak Magyarországhoz is. 1972-ben az emlékezetes, Budapesten tartott IFLA és FID konferenciák "találkozási idejében" együttes ülést tartott a FID újonnan alakult Terminológiai Bizottsága és az IFLA terminológiai kérdésekkel foglalkozó szakértői csoportja. Az ülésen részt vettek a Nemzetközi Szabványosítási Szervezet /International Organization for Standardization; ISO/, a továbbiakban még em-

litendő 46.sz. technikai bizottságának illetékes képviselői is, akik az IFLA, illetve a FID konferencia résztvevőiként Budapesten tartózkodtak. Már ezen az ülésen konkrét javaslat hangzott el a terminológiai munka nemzetközi koordinációját célzó értekezlet összehívására és e koordináció rendszeressé tételére. 1972 októberében Hollandiában, Hágában tartotta plenáris ülését az ISO/TC 46 /a 46.sz. "Dokumentáció" elnevezésű technikai bizottság/. A plenáris ülés előtt zajlott le az ISO/TC 46 3.sz. munkacsoportjának /Working Group 3; WG 3/ ülése, amely - a terminológiai szabványosítás során lévő gyakorlati munkálatai mellett - ismét foglalkozott a koordináció problémájával és összekötőket jelölt ki a FID-hez és az IFLA-hoz, továbbá megtárgyalta az UNESCO keretében végzett terminológiai tevékenységgel való együttműködés lehetőségeit is. Az ülés állást foglalt a rendszeres koordináció mellett.

Mіндеzen előkészületek alapján az ISO/TC 46 titkársága kezdeményezte koordinációs értekezlet összehívását. Az ISO/TC 46 felkérése alapján a Magyar Szabványügyi Hivatal /az OMKDK-val együttműködve/ készséggel vállalta, hogy az értekezletet Budapesten megrendezi.

Az OMKDK felajánlotta, hogy az értekezletre székházában kerüljön sor, és az előkészítést a két magyar vendéglátó szerv az ISO/TC 46 titkárságával közösen végezte.

Az értekezlet
részvevői

Mielőtt még rátérnénk az értekezlet menetére és ajánlásaira, röviden ismertetjük, hogy milyen nemzetközi szervezetek képviseltették magukat és ezek milyen kapcsolatban állnak a tájékoztatási tevékenység terminológiájával;

milyen munkát végeztek az eddigiekben, illetve végeznek jelenleg e területen.

Az ISO/TC 46 /titkárságát az NSZK Szabványügyi Bizottsága a Deutscher Normenausschuss; DNA látja el/ kezdeményezte - mint említettük - az értekezlet összehívását. Ez a technikai bizottság az ISO keretében kizárólagosan illetékes a tájékoztatási terminológia /a "dokumentáció és információ" terminológiájának/ nemzetközi szabványosítására. A dokumentáció és információ több lépcsőben készülő nemzetközi szabványának előmunkálatai a WG 3 kereteiben folynak, de a kidolgozott szabványtervezetek jóváhagyásra való körözését már az ISO/TC 46 titkársága bonyolítja le. Az értekezleten az ISO/TC 46 képviselője, a technikai bizottság titkára, J. EGGERT elnökölt.

Az ISO/TC 46/WG 3 a fentiek szerint a dokumentáció és információ nemzetközi terminológiai szabványosításának előkészítő, operatív szerve. E munkacsoport keretében 1968-tól folvik a terminológiai szabványosítás előkészítése és a Bizottság által kidolgozott tárgyköri csoportosítás szerint felosztott munka különböző fejlettségi fokokon áll; egyes fejezetek már elérték a nemzetközi szabványtervezet szintjét, ami azt jelenti, hogy végső szavazás és jóváhagyás alatt állnak. A munkacsoportot elnöke W.SCHEWE és egyik tagja, az UNESCO által kiadott, a későbbiekben még említendő terminológiai szótár egyik szerzője, G.WERSIG képviselte.

Az ISO/TC 37 a terminológiai szótárak, segédletek és szabványok tartalmi és formai előírásainak, módszereinek szabványosításával foglalkozó bizottság, amelynek titkárságát Ausztria Szabványügyi Intézete /Österreichisches Normungsinstitut/ látja el. Az UNISIST program végrehajtása során emellett az UNESCO és az osztrák Szabványügyi Intézet között szerződés jött létre, amelynek alapján e szervezet keretében hozzák létre a Nemzetközi Terminológiai Tájékoztatói Központot /International Information Centre for Terminology INFOTERM/, amely a terminológiai és más szakszótárak, valamint egyéb terminológiai dokumentumok nemzetközi gyűjtőhelye és tájékoztató központja lesz minden szakterületen. Az ISO/TC 37-et és az INFOTERM-et H. FELBER képviselte.

Az UNESCO mind az UNISIST program kapcsán, mind pedig a tájékoztató és könyvtárügy fejlesztésére vonatkozó általános tevékenysége során nagy fontosságot tulajdonít a terminológiai munka fejlesztésének, a terminológia egységesítésének és szabványosításának. Egyebek között ezt szolgálta a G. WERSIG és U. NEVELING által az UNESCO megbízásából összeállított és a jövőben még továbbfejlesztteni kívánt Vocabularium Documentationis kiadása /2/. Az UNESCO a jövőben is igyekszik előmozdítani a terminológiai tevékenység nemzetközi fejlődését. Az ülésen képviselője W. LÖHNER volt.

A FID számára a dokumentáció fejlesztésére vonatkozó valamennyi munkaterületén, ezen belül is kiemelkedően az osztályozás, illetve a tájékoztató elmélet fejlesztése terén rendkívül lényeges az egységes és rendezett terminológia. A korábbi években a FID ennek érdekében több intézkedést is tett, a múlt évben pedig létrejött a dokumentáció terminológiájával foglalkozó bizottsága, melynek titkársági feladatait a szovjet nemzeti tag látja el. A bizottság elnökének, Sz.A. SZVIRIDOV-nak egyéb elfoglaltsága miatt, felkérésére a FID-et e beszámoló írója képviselte.

Az IFLA rendeltetésénél és tagságának összetételénél fogva a könyvtárügy terminológiájának rendezésében érdekelt, ami természetesen elválaszthatatlanul összefonódik a tájékoztató terminológiával. Képviselője az értekezleten O. LÖHMAN volt.

A szocialista országok - amint arról olvasóinkat már szintén tájékoztattuk /1/ - korábban a KGST Tudományos és Műszaki Tájékoztatóügyi Állandó Munkacsoportjának keretében, majd az utóbbi időszakban és jelenleg is a szocialista országok Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs Rendszerének keretében, a Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs Központ /NTMIK/ szervezésében aktív tevékenységet fejtettek és fejtenek ki a tájékoztató terminológiájának rendezésében; jelenleg kiadás alatt áll "Az informatika terminológiai szótára", amelyet a szocialista országok szakértői közös munkával hoztak létre. Az NTMIK képviselőjeként vett részt az értekezleten - megfigyelőként - V.A. POLJUSKIN.

A felsorolt nemzetközi szervezetek képviselői mellett megfigyelőként még részt vett az értekezleten a Lengyel Népköztársaság tájékoztató intézetének, az Instytut Informacji Naukowo-Technicznej i Ekonomicznej-nek /IINTE/ munkatársa, K. TITTENBRUN; a FID magyar nemzeti bizottságának titkára, dr.BALÁZS Sándor, valamint a Magyar Szabványügyi Hivatal képviselőjében RÓKA Gyula és dr.BARTA Gábor.

Az értekezlet lefolyása és ajánlásai

A részt vevő nemzetközi szervezetek képviselőit LÉVAI Tamásné, az OMKDK mb.főigazgatója üdvözölte a meghívó magyar intézmények: a Magyar Szabványügyi Hivatal és az OMKDK ne-

vében. Ezután és a szokásos adminisztratív teendők befejeztével az egyes nemzetközi szervezetek képviselői rövid beszámolókat tartottak az általuk képviselt szervezet keretében folyó terminológiai munkáról, és már ebben a szakaszban néhány javaslatot is előterjesztettek. A beszámolókat vita követte, amelynek leglényegesebb eredménye az volt, hogy a jelenlévők egyetértettek abban, hogy a terminológiai munkának különböző, fontosság szempontjából egymásnak alá nem rendelhető szakaszai vannak, nevezetesen a lexikográfiai munka /a szakkifejezések gyűjtése és feldolgozása/, a szűkebb értelemben vett terminológiai munka, vagyis a szakkifejezések elemzése és a fogalmi meghatározások elkészítése; a gyakorlati terminológiai tevékenység /szótárak szerkesztése és kiadása stb./; a terminológiai szabványosítás, és végül a terminológiai ellenőrzés, egységes terminológia elterjesztése. E különböző fokozatokban a különféle nemzetközi szervezetek, jellegüknek megfelelően, más-más módon és intenzitással vehetnek részt.

A továbbiakban az értekezlet megvitatta:

- a/ a terminológiai munka nemzetközi és nemzeti eredményeiről való tájékozódás módjait;
- b/ a terminológiai szabványosításban való munkamegosztás lehetőségeit;
- c/ a terminológiai szótárak szerkesztésének és kiadásának általános elveit és koordinációját;
- d/ végül a koordinációs tevékenység további kereteit.

A vita eredményeként az értekezlet ajánlásokat fogadott el. Ezek szerint az értekezlet

1. felkéri a FID-et, hogy - az IFLA, az INFOTERM és az UNESCO lehetőség szerinti bevonásával - szervezze meg adatok gyűjtését és nyilvántartását

- a dokumentáció és információ területén készült szótárakról, értelmező szótárakról, szabványokról és egyéb dokumentumokról;
- az információ és dokumentáció terminológiája terén tevékenységet kifejtő nemzeti és nemzetközi szervezetekről és
- a terminológiai munkára vonatkozó tervekről, programokról és folyamatban lévő akciókról;

2. hasznosnak tartaná jegyzék összeállítását azokról az illetékes nemzeti intézményekről, amelyek képesek és készek arra, hogy segítséget nyújtsanak az információ és dokumentáció több nyelvű szótárainak elkészítésében, nemzeti nyelvű szakkifejezéseik megadásával, il-

letve ellenőrzésével; felkéri a FID-et, hogy az ezzel kapcsolatos tevékenységre is terjessze ki munkáját az 1/ alatt említett adatgyűjtés és adattár létesítése során;

3. megállapítja, hogy az elektronikus adatfeldolgozó berendezések /számítógépek/ használata a terminológiai munkában igen fontos tényező a nemzetközi együttműködés szempontjából is. Felkéri az ISO/TC 37-et, tegyen lépéseket a lexikográfiai és terminológiai munka számítógépes megoldásaira vonatkozó nemzetközi szabványok kidolgozása érdekében, például szótárak gépi szerkesztése és számítógéppel vezérelt szerkesztése, a géppel olvasható terminológiai információhordozók cseréje stb. terén;

4. javasolja, hogy az ISO/TC 46/WG 3 keretében folyó szabványosítási munkák során a javaslatok kidolgozóinak írják elő, hogy javaslatukhoz minden esetben csatoljanak áttekinthető táblázatot a terminológiai szabványosítás bázisául elfogadott egyéb terminológiai dokumentumoktól való eltérésekről, mind a szakkifejezések, mind az értelmezések tekintetében. Az UNESCO gondozásában megjelent Vocabularium documentationis /2/ legyen - további, a terminológiai szabványosítással összehangolandó kiadásait is figyelembe véve - a szabványosítás elsődleges bázis-dokumentuma. Ennek eredményeként az UNESCO és az ISO terminológiai munkája közös eredményre vezethet a nemzetközi szótár megszerkesztése és a nemzetközi szabvány megalkotása terén;

5. felkéri a FID-et és az IFLA-t, hogy - figyelembe véve az ISO hatáskörét a nemzetközi szabványosítás terén és az UNESCO előírt feladatait a nemzetközi terminológiai szótár szerkesztésében - a jelenlegi helyzetben ne saját terminológiai szótárak szerkesztésével járuljanak hozzá a közös célok eléréséhez, hanem az ISO/TC 46/WG 3 munkájához szükséges szakmai előkészítés /javaslatok kidolgozása és véleményezése/ jelentős részének gondozásával;

6. felkéri az ISO/TC 46/WG 3-at, gondoskodjék arról, hogy az általa kidolgozott dokumentumok eljussanak az érdekelt nemzetközi szervezetekhez, elsősorban a FID-hez és az IFLA-hoz;

7. sürgősnek és fontosnak tartja a szocialista országok bekapcsolódását az együttműködésbe, különös tekintettel a Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs Központra. Emellett felkéri az egyéb regionális szervezeteket /pl. a FID latin-amerikai regionális szervezetét a FID/CLA-t/, valamint a FID és az IFLA nemzeti tagjait, hogy aktívabban vegyenek részt az információ és dokumentáció terminológiájának nemzetközi szabványosítási munkáiban;

8. a szabványosításba bevonandó nyelvek tekintetében ajánlja, hogy a teljes körű terminológiai szabványosítás szorítkozzon az ISO hivatalos nyelveire /angol, francia, orosz/, de - amennyiben az illetékes nemzeti intézmények készek és képesek az aktív részvételre - a FID, IFLA és UNESCO, valamint a nemzeti intézmények előkészítő munkája révén a szabványosított terminusoknak megfelelő ekvivalens szakkifejezéseket más nyelveken is adják meg. Az ISO/TC 46 titkársága e tekintetben gondoskodjék legalább a spanyol és német nyelvű ekvivalensek jegyzékeinek kidolgozásáról. Kívánatos, hogy a különböző nemzeti nyelvű szakkifejezés-jegyzékeket nemzetközi szinten közreadják;

9. ajánlja /és célszerűnek tartja, hogy a résztvevő nemzetközi szervezetek vállaljanak kötelezettséget erre nézve/, hogy a több nyelvű terminológiai és egyéb szótárak vegyék figyelembe a nemzetközi terminológiai szabványosítás eredményeit; a már szabványosított kifejezésektől és/vagy fogalom meghatározásoktól /értelmezésektől/ való esetleges eltéréseket tüntessék fel.

10. a további együttműködés tekintetében javasolja, hogy hasonló koordinációs értekezletek rendszeresen kerüljenek sorra, a legcélszerűbben az ISO/TC 46/WG 3-nak az ISO/TC 46 plenáris ülései keretében megtartandó üléseivel kapcsolódva. A koordinációs értekezletekre az első értekezleten résztvevőket és más érdekelt intézményeket, illetve szervezeteket /pl. az ISO/TC 46/SC 1/WG 5 - a reprográfia terminológiai szótárával foglalkozó munkacsoport; ISO/TC 97/SC 1 - az információfeldolgozás és számítástechnika terminológiájával foglalkozó albizottság; OECD; az UNESCO által létesített, tezaurusokat és osztályozó rendszereket gyűjtő "clearinghous"-ok /gyűjtemények/ Clevelandban és Varsóban stb./ célszerű meghívni. A következő koordinációs értekezlet helyeként - a fentiek értelmében - Helsinkit és időpontjaként 1974. tavaszát javasolja.

Reméljük, hogy az értekezlet ajánlásai minél teljesebben megvalósulnak, ami minden bizonnyal jó eredményeket biztosítana a tájékoztatási terminológia rendezésében és igen hasznos lenne a szocialista országok terminológiai munkája, ezen belül a mi munkánk szempontjából is.

Vajda Erik

I R O D A L O M

- /1/ A terminológia hazai szabványosításának eredményei és további tervei. = TMT, 19.k. 8-9.sz. 1972. p.649-654.
- /2/ WERSIG, G. - NEVELING, U.: Vocabularium documentationis. First draft. Paris-Berlin, UNESCO, 1971. /65/ p.

